

Információs központok vagy könyvtárak? – fejlesztési dilemma Csehországban

1989-et követően a hierarchikusan építkező (központi intézményből, ágazati, iparági és vállalati-intézményi információs munkahelyekből álló) tudományos-műszaki-gazdasági információs rendszer megszűnt létezni, illetve csak néhány olyan intézménye maradt fenn, amely mögött valamilyen perspektívákban is gondolkodó főhatóság állt (ilyenek: az ÚVTEI-ből alakult Nemzeti Információs Központ, az egészségügyi, mezőgazdasági és élelmiszer-, közlekedési, környezetvédelmi, honvédelmi ágazat központja). Ám: e fennmaradás ára a nagyfokú „karcsúsítás” és a területi funkciókról való lemondás volt. Némely veszteség (pl. a vegyipari, gépipari, elektrotechnikai ágazati központ felbomlása) különösen érzékenyen érintette a hajdani klientúrát. Ennek ellenére a rendszer egésze a gyökeres társadalmi-nemzetgazdasági változások közepette valamiképpen senkinek nem tetsző ballasztta, a múlt csökevényévé vált, bár azt nem mondta ki senki, hogy a jövőben nem lesz szükség tudományos-műszaki-gazdasági információkra.

Pedig a 70-es évektől kezdve ez az állam által fokozatosan kiépített intézmény- és szolgáltatásrendszer viszonylag színvonalas szervezettségnek és szolgáltatási képességnek örvendett, s mint ilyen, megfelelt a korabeli népgazdasági szükségleteknek, mindenekezt az ún. állami és ágazati műszaki fejlesztési tervek szükségleteinek.

Ami pedig a technikai-technológiai ellátottságot illeti, elmondható: a rendszer nem nagyon maradt el a gazdaságilag fejlettebb országokban alkalmazott eszközöktől és módszerektől. Így már a 70-es évek elején elkezdődött a bibliográfiai-információs szolgáltatások valóban tömeges automatizálása. 1975 folyamán megindultak a legjelentősebb nyugati adatbázisokból az SDI-szolgáltatások, 1979-ben pedig a retrospektív online keresések.

A rendszer keretében megindult a könyvtári szolgáltatások korszerűsítése is. Így pl. a 70-es évek végén az ún. devizás folyóiratok központi katalógusát, amelyben a 80-as évek folyamán már 16 ezer cím szerepelt, sikerült online elérhetővé fejleszteni. A legfontosabb tudományos és szakkönyvtárak elindultak azon az úton, amely a tájékoztatási központtá történő fejlődés felé vezetett. (Több könyvtár – pl. az orvos-egészségügyi és az akadémiai – nevében is információs intézmény lett, amelyet napjainkban ismét könyvtárrá változtatnak.)

Az állam a tudományos-műszaki-gazdasági információs rendszert jelentős összegű ráfordításokkal tartotta fenn, illetve működtette. A szolgáltatá-

sok vagy ingyenesek voltak, vagy szimbolikus áron voltak beszerezhetők. A „kerül, amibe kerül” típusú állami garanciára jó példa, hogy míg a jelentős nyugati adatbázisközpontoknak akár több száz-ezres használói táboruk is van, addig az ÚVTEI keretében működő központi műszaki bázisnak maximálisan 340 használója akadt. Emiatt a rendszer rentábilis működtetése fel sem merült. És: emiatt aztán az új körülmények között egyszerűen nem is lehetett a rendszer egészének „megmentésére” gondolni.

A rohamos változások és változtatások elültével napjainkban ismét napirendre kerül az információellátás újjászervezése és konszolidálása. A fejlett nyugati országokban a viszonylag kevés információs központtól eltekintve (pl. FIZINKA Karlsruheban, DIMDI Kölnben, INIST Nancyban) a szak-, tudományos és egyetemi könyvtárak alkotják a szakirodalmi információellátás gerincét (Wissenschaftliche Bibliothek, Universitätsbibliothek, special library, research library, academic library, esetenként pontosabb megjelöléssel: library and information services).

E példából következik: a csehországi nagykönyvtárakra kell bízni az információellátás és -szolgáltatás java részét. Természetesen azt feltételezve, hogy e könyvtárak egyfelől rendelkezni fognak (részben már most is rendelkeznek) napjaink progresszív technikájával és technológiájával, másfelől pedig a legváltozatosabb formában vállalják az információközvetítést (másolatküldés, könyvtárközi kölcsönzés stb.). Meghatározott területeken rajtuk kívül hasznos volna néhány információs központ működtetése is – természetesen a nyújtott szolgáltatások megfelelő színvonalú térítéséért.

Ami az ipari üzemek, fejlesztő vállalkozások információellátását illeti, nem szabad visszatérni a „legyen saját műszaki könyvtárunk” koncepciójára. Erre – egészen kevés kivételtől eltekintve – nincs is szükség abban a korban, amikor az irodalomkeresés előtt nem tornyosul semmiféle akadály. Könyvtár helyett a vállalkozások többségében, annál is inkább, mivel ezek túlnyomórészt kevésbé teherbíró kis- és közepes vállalkozások, megtenné az egyetlen információs munkatárs alkalmazása (az angolszász irodalomban OMO-nak nevezik őket, ami annyit tesz, mint „one man office”), akinek feladata volna a vállalkozás információellátásának (főként külső forrásokból történő) menedzselése. Egy efféle megoldásnak van bizonyos csehországi előzménye is, ui. a második világháború előtt az élenjáró üzemekben irodalomelemző mérnökök tevékenykedtek.

A vázolt megoldás megszüntetné az információs és könyvtári tevékenység korábban kétségtelesen fennálló „kutya–macska” viszonyát, s rugalmasan törekedne a termelés, illetve a kutatás-

fejlesztés konkrét helyei keltette információs szükségletek kielégítésére.

/VLASÁK, R.: Informační střediska nebo knihovny? Aneb s vaničkou někdy i dítě. = I, 38. köt. 1. sz. 1996. p. 7–11./

(Futala Tibor)

Könyvtári-információs memorandum Csehországban

A cseh kulturális és oktatásügyi miniszterhelyettes és az akadémia tudományos tájékoztatási bizottságának elnöke az országban folyó változásokra tekintettel egyfajta könyvtári-információs követelményrendszert dolgozott ki. Ezt a szakma könyvtári-információs membrandumnak nevezte el. Három fejezetében a *használók könyvtári és információs követelményeit és szükségleteit, e követelmények és szükségletek kialakításának könyvtárosi és tájékoztatói tennivalóit, végül a fenntartói kötelezettségeket* ismerteti, mégpedig olytán módon, hogy a második és harmadik fejezetben foglaltak az első fejezet követelményeinek és szükségleteinek kielégítési feltételeit tartalmazzák.

A használó a következőket várhatja el a könyvtáraktól és információs intézményektől:

- a szükséges információ vagy könyv könnyűszerrel való fellelését és rendelkezésre bocsátását – lehetőleg szabad hozzáférés útján;
- helybenolvasási férőhelyet a legfontosabb referenzművek és a hálózatba kapcsolt számítógép közelében;
- a hálózaton belül lehetőséget a belső és a minél több külső adatbázis, katalógus és más információforrás használatára;
- legyen módja gyorsmásolásra;
- olyan könyvtárosokat és információs munkatársakat, akik szakképzettek, és kellő gyakorlattal rendelkeznek;
- annak a könyvtárnak elérését, amelyik rendelkezik a keresett dokumentummal, s ez reális időben valósuljon meg;
- reális és könnyű lehetőséget a tematikus lelőhely-tájékoztatásra;
- a felsorolt elvárások kielégítésének ingyenes vagy szimbolikus díjú voltát.

A második és a harmadik fejezetben található tennivalók és kötelezettségek, mint már említettük, rimelnek az első fejezetben felsorolt használói

szükségletekkel és követelményekkel, s így ezek további ismertetésétől eltekintünk, kivéve a harmadik fejezetnek azt a vonatkozását, amely egyfajta irányító szerv létrehozására tesz javaslatot.

E szerv feladata volna, hogy

- a könyvtár- és tájékoztatásügyi finanszírozására javaslatokat dolgozzon ki a különböző tárcáknak, a törvényhozásnak pedig optimális javaslatokat tegyen egy-egy könyvtár- és tájékoztatásügyi probléma megoldása érdekében;
- a szabványok, szabályzatok típusmodellek tekintetében kötelezően utasítsa a könyvtárakat és az információs munkahelyeket;
- országos modelleket dolgozzon ki, s tegyen javaslatokat megvalósításuk finanszírozására,
- lássa el a könyvtár- és tájékoztatásügyi információs bázisának feladatait;
- képviselje a cseh könyvtár- és tájékoztatásügyet külföldön, pl. az Európa Tanács, az Európai Unió, az UNESCO különféle szakmailag illetékes szervezeteiben, s vegyen részt a nemzetközi megállapodások előkészítésében.

A fent felsorolt feladatrendszer szükség szerint tovább lehetne bővíteni (pl. együttműködések kezdeményezésével, regionális szakmai és finanszírozási megállapodások szervezésével, konzultációs központként való működéssel, szakmák szerinti „országos állományok” megvalósításával, bérezési javaslatok tételével stb.). A különféle fenntartási és könyvtáros csoportok részvételével szervezendő közös tanács működésének mindenesetre „bele kell férnie” a jelenlegi jogszabályok szerinti mozgástérbe.

/Knihovnicko-informační memorandum. = I, 37. köt. 6. sz. 1995. p. 159–160./

(Futala Tibor)